

Этымалёгія слова *крыжаванка* настолькі ясная, што й не патрабуе дадатковых тлумачэнняў. А само слова, як падаецца, настолькі простае і неарыгінальнае, што ажно дзіва бярэ, чаму ніхто раней не здагадаўся заступіць ім запазычаны праз расейскую мову англіцызм.

Сутнасць *крыжаванкавай* праблемы, мабыць, нельга зьвесці толькі да беларускай разумовай ляюты. Раней папросту сваіх наватвораў у мову „не пушчалі“. Мова „ўзбагачалася“ дзякуючы „общепонятному“. Калі ў ім нешта прыдумвалі, нашы перакладалі альбо й бралі жывцом. Гэтак было можна і нават пажадана. Набокаў у эміграцыі прыдумаў *крестослов* замест *крэсворда*. Слова, як здаецца, не прыжылося ў расейскай мове. Але недзе ў пачатку 90-х я бачыў беларускую адаптацыю наватвору — *крыжаслоў*. У нейкім нефармальным выданьні. Па інэрцыі, ці што...

Ды наракаць няма чаго. *Крыжаванка* як слова прыжылася ня толькі на Беласточчыне, але і ўва ўсёй Беларусі. Іншая справа, што колькасьць людзей, якая аддаецца забаве запаўняць (на Беласточчыне казалі б яшчэ: разьвязваць, адгадваць) *крыжаванкі* на беларускай мове — ня надта ўражальная. А „Ніва“ пасья майго „гістарычнага подзьвігу“ ў 1989 годзе ўжо адзінаццаты год працягвае рэгулярна публікаваць *крыжаванкі* і разыгрываць кніжныя ўзнагароды сярод сваіх *крыжаваньнікаў*.

Аднатомны тлумачальны слоўнік белмовы з 1996 году паведамляе ў прадмове, што сярод сотні ўнесеных у яго наватвораў ёсьць і *крыжаванка*. Але дарма шукаць гэтага слова ў корпусе слоўніка. Відаць, нехта намерыўся ўключыць, а нехта другі „не пусьціў“. Як, дарэчы, і шмат іншых, уласна беларускіх і трапных наватвораў, якія шырокім струменем шуганулі са старонак нефармальных і незалежных, а часьцяком фармальных і залежных, выданьняў у 90-ыя гады. У гэтым сэнсе — як людзі, так і мова. Усё яшчэ пад строгім наглядам...

Крыўда

Ігар Бабкоў

Крыўда сядзела сабе ціха ў запеччы, пакуль аднойчы, у 1905 годзе, беларускія мужыкі зь верша Янкі Купалы ня згрэблі яе ў торбу і не панесьлі на худых плячах у сьвет цэлы. З тых часоў яны заўсёды разам і заўсёды ў дарозе — беларускія мужыкі і *крыўда*.

Крыўда абыцала вызваленьне, вабіла вызваленьнем-расплатай. *Крыўда* сапраўды вызваляла. Напачатку ад паноў і прыгнёту (назавем гэта вызваленьнем сацыяльным), потым ад радзімы і мовы ў выніку урбанізацыі, і, нарэшце, вызваліла беларускіх мужыкоў ад іх саміх.

Напрыканцы стагодзьдзя праект *крыўдлівага* вызваленьня скончыўся. Самы час спыніцца і агледзецца, адкінуць *крыўду* разам зь бядой і нядоляй. Час — узняць, нарэшце, на свае худыя плечы праўду і волю, і ўжо нікуды больш не ісьці.

Напрыканцы стагодзьдзя *пакрыўджаныя* мужыкі зь верша Янкі Купалы са здзіўленьнем і скрухай пытаюцца: „Дзе ж мой дом, дзе мой люд? Дзе Айчызна мая?“